

LLEÓ TOLSTOI

LA MORT
D'IVAN ILITX

TRADUCCIÓ DEL RUS
D'ANNA ESTOPÀ

BARCELONA 2002

QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL *Smert Ivana Ilitxà*

Publicat per

QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona

Tel. 934 144 906 - Fax 934 636 956

correu@quadernscrema.com

www.quadernscrema.com

© de la traducció, 2002 by Anna Estopà Casals
© d'aquesta edició, 2002 by Quaderns Crema, S.A.

Drets exclusius d'edició d'aquesta traducció:
Quaderns Crema, S.A.

Il·lustració de la coberta de Leonard Beard

ISBN: 978-84-7727-347-9

DIPÒSIT LEGAL: B. 6318-2011

AIGUADEVIDRE *Gràfica*

VÍCTOR IGUAL *Composició*

ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

SEGONA REIMPRESSIÓ *juny de 2021*

PRIMERA EDICIÓ *gener de 2002*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

I

Al gran edifici del Palau de Justícia, durant un descans de la sessió sobre l'assumpte Melvinski, els membres del Tribunal i el fiscal van aplegar-se al despatx d'Ivan Iegórovitx Xebek, on va iniciar-se una conversa arran del conegut assumpte Krassovski. Fiódor Vassílevitx s'arborava volent demostrar la falta de competència del Tribunal; Ivan Iegórovitx es mantenia ferm en la seva opinió, mentre que Piotr Ivànovitx, que ja d'entrada no s'havia ficat en la discussió, se'n mantenia al marge i fullejava *La Gasetta* que li acabaven de donar.

—Senyors!—féu—. Ivan Ilitx és mort!

—I ara!

—Guaiteu, llegiu-ho—digué a Fiódor Vassílevitx allargant-li l'exemplar fresc, que encara feia olor.

Enrivotat de dol hi havia imprès: «Praskóvia Fiódorovna Golovinà, amb gran dolor, fa saber als parents i amics el traspàs del seu dilecte espòs, membre del Tribunal d'Apel·lació, Ivan Ilitx Golovín, esdevingut el 4 de febrer de 1882. L'enterrament tindrà lloc divendres, a la una del migdia.»

Ivan Ilitx era company de feina dels senyors reunits, i tots se l'apreciaven. Ja feia unes quantes setmanes que estava malalt i deien que la malaltia no tenia

remei. Conservava la plaça, però ja s'especulava que, en cas que es morís, Alekséiev podia ser nomenat per a la seva plaça, i per a la plaça d'Alekséiev, o bé Vínnikov o bé Stabel. Així, doncs, en sentir que Ivan Ilitx s'havia mort, el primer pensament que vingué al cap de cadascun dels senyors que hi havia reunits al despatx fou quina repercussió podia tenir aquella mort en relació amb els canvis o els ascensos dels mateixos membres del Tribunal o de llurs coneixences.

«Potser em donaran la plaça de Stabel o la de Vínnikov», va pensar Fiódor Vassílevitx. «M'ho tenen promès des de fa temps, i és un ascens que em representa un sobresou de vuit-cents rubles, això a banda de la cancelleria.»

«Ara hauré de demanar el trasllat del meu cunyat de Kaluga cap aquí», va pensar Piotr Ivànovitx. «La dona es posarà molt contenta. Ara ja no em podrà tornar a retreure que no hagi fet mai res pels seus parents.»

—Ja m'ho pensava, que no aixecaria el cap—digué en veu alta Piotr Ivànovitx—. Quina llàstima!

—Però ben bé, ¿què és el que tenia?

—Els metges no ho van poder determinar. Bé, de fet sí que ho determinaven, però cadascú a la seva. L'última vegada que el vaig veure em va semblar que es refaria.

—En canvi, jo no hi anava des de les últimes festes, i això que sempre ho volia fer.

—¿Que tenia possibles?

—Es veu que la dona té alguna coseta, però vaja, res de l'altre món.

—Bé caldrà anar-hi, però vivien llunyíssim.

—Voleu dir lluny vostre. Tot és lluny de casa vostra.

—És que no em pot perdonar que visqui a l'altra banda del riu—féu Piotr Ivànovitx somrient a Xebek.

Van posar-se a parlar de les llargues distàncies urbanes i van tornar a la sessió.

A banda de les consideracions que aquesta mort va suscitar en cadascun d'ells sobre els trasllats i els possibles canvis de càrrec que se'n podien derivar, el fet mateix de la mort d'un conegut pròxim va desvetllar en tots els qui se n'havien assabentat, com passa sempre, un sentiment d'alegria perquè el mort era ell, i no pas un mateix.

«Mort, qui ho havia de dir, però més val ell que no pas jo», van pensar o sentir tots. D'altra banda, això va fer pensar d'esma als coneguts pròxims, als anomenats amics d'Ivan Ilitx, que ara haurien de complir unes avorridíssimes obligacions de decòrum i anar a la missa de difunts i a casa de la vídua per expressar-li el condol. Els més pròxims eren Fiódor Vassílevitx i Piotr Ivànovitx. Piotr Ivànovitx, que havia estat company seu d'estudis judicials, s'hi sentia obligat.

A l'hora de dinar va fer saber a la dona la nova

de la mort d'Ivan Ilitx i els seus pensaments sobre el possible trasllat del cunyat al seu districte, i després, sense fer la migdiada, va posar-se el frac i se'n va anar a casa d'Ivan Ilitx.

A l'entrada del pis d'Ivan Ilitx hi havia una carrossa i un parell de cotxes de punt. A baix, al rebedor, recolzada a la paret al costat del penja-robes, hi havia la tapa del taüt guarnida amb brocat, amb borles i galó enllustrat amb pólvores. Dues dames vestides de dol es treien la pellissa. L'una la coneixia: era la germana d'Ivan Ilitx, però l'altra no sabia qui era. Un company de Piotr Ivànovitx, Schwarz, baixava del pis de dalt, i des del graó de més amunt va veure qui acabava d'entrar. Es va aturar i li va fer l'ullet, com volent dir: «Que malament que s'ho ha manegat Ivan Ilitx, no com nosaltres.»

El rostre de Schwarz, amb les patilles angleses i tot el seu magre cos vestit amb frac, tenia, com sempre, una solemnitat elegant, i aquesta solemnitat, que sempre es contradeia amb el tarannà enjogassat de Schwarz, allà resultava absolutament xocant. Això fou el que va pensar Piotr Ivànovitx.

Piotr Ivànovitx va cedir el pas a les dames i va seguir-les lentament per l'escala. En comptes de començar a baixar, Schwarz es va aturar al capdamunt. Piotr Ivànovitx va entendre per què: era evident que volia decidir el lloc on quedarien per anar a jugar aquell dia al *vint*. Les dames van pujar a la cambra de la vídua, mentre que Schwarz, amb els

llavis fermes premuts amb gravetat i una mirada enjogassada, va fer un senyal cap a mà dreta amb un moviment de celles, vers la cambra del mort.

Piotr Ivànovitx hi va entrar, com acostuma a passar sempre, vacil·lant en allò que havia de fer. Una cosa sí que sabia, però: que en aquests casos senyar-se mai no fa nosa. Pel que fa a si en aquelles circumstàncies calia fer una reverència, com que no n'estava del tot segur, va optar per un terme mitjà. En entrar a la cambra va començar a senyar-se i va fer com si s'inclinés. Alhora, en la mesura que els moviments de mans i de cap li ho permetien, esguardava la cambra d'un extrem a l'altre. Dos joves —un d'ells estudiant de batxillerat—, que, pel que semblava, eren uns nebots, sortien de la cambra senyant-se. Hi havia una velleta dreta sense moure's, i una dama que tenia unes celles aixecades d'una manera estranya li murmurava alguna cosa. El diaca, vestit amb levita, vigorós i decidit, llegia amb veu forta, amb una expressivitat que excloïa qualsevol objecció; el mugic reboster Gueràssim passava per davant de Piotr Ivànovitx amb passos lleugers, tot escampant una cosa per terra. Tan bon punt ho va veure, Piotr Ivànovitx va notar l'efluvi del cadàver en descomposició. Havia vist aquell mugic al despatx durant l'última visita que havia fet a Ivan Ilitx. Acomplia la tasca d'infermer i Ivan Ilitx se l'estimava d'allò més. Piotr Ivànovitx continuava senyant-se i inclinant-se lleugerament en direcció intermèdia

entre el taüt, el diaca i les imatges que hi havia sobre una taula, en un racó. Després, quan va trobar que aquest moviment de senyar-se amb la mà ja feia massa que durava, es va aturar una estona i es va posar a observar el mort.

El mort reposava, com sempre reposen els morts, amb una pesantor especial, amb els membres enters enclotats mortalment en el jaç del taüt i amb el cap corbat per sempre més sobre el coixí, i mostrava, com sempre mostren els morts, un front groc de cera amb entrades a les temples enfonsades i un nas sobresortint que semblava que li premés el llavi superior. Havia canviat molt; encara s'havia xuclat més d'ençà que Piotr Ivànovitx no el veia, però, com passa amb tots els morts, tenia una cara més bonica i, sobretot, més expressiva que no pas la que tenia en vida; hi tenia una expressió d'haver fet ja, i ben fet, allò que havia de fer, tot i que, d'altra banda, en aquella expressió també hi havia un retret o un toc d'atenció per als vius. A Piotr Ivànovitx aquest toc li va semblar inoportú o, si més no, que li era aliè. Com que hi havia alguna cosa que li resultava desagradable, es va tornar a senyar de pressa i, segons que li va semblar, massa de pressa, contravenint a les normes de comportament, es va girar i va anar cap a la porta.

Schwarz l'esperava a la cambra de pas, amb les cames molt separades i jugant, amb totes dues mans rere l'esquena, amb el seu copalta. Un cop d'ull a la

figura jogassera, pulcra i elegant de Schwarz va exorivir Piotr Ivànovitx. Aquest va comprendre que l'altre, Schwarz, estava per damunt de tot això i que no es deixava endur per impressions aclaparadores. Només el seu posat ja deia: «El contratemps del rèquiem d'Ivan Ilitx no pot servir de cap manera de motiu suficient per donar per anul·lada l'ordre de reunió, és a dir, que res no ens pot privar que avui al vespre fem espetegar, a l'hora de dessegellar-lo, el joc de cartes, al mateix temps que un lacai posi quatre espelmes per estrenar; de fet no hi ha cap raó per suposar que el contratemps aquest ens pugui destorbar de gaudir també avui d'una agradable vetllada.» Quan Piotr Ivànovitx va passar, va dir-li això mateix a cau d'orella, i li va proposar d'afegir-se a la partida que es faria a casa de Fiódor Vassílevitx, però es veu que el destí de Piotr Ivànovitx no era pas d'anar a jugar al *vint* aquell vespre. Praskóvia Fiódorovna, una dona grassa i baixa—que, malgrat tots els esforços per aconseguir el contrari, s'anava eixamplant d'espatlles en avall—, tota de negre, amb el cap cobert amb unes randes i amb les mateixes celles estranyament aixecades que la dama que hi havia dreta davant de la caixa, va sortir de les seves cambres amb altres dames, les va acompanyar a la porta del difunt i digué:

—Ara es farà el rèquiem; ja poden passar.

Després de fer una vaga reverència, Schwarz es va quedar aturat, manifestament sense acceptar ni

refusar la proposta. En reconèixer Piotr Ivànovitx, Praskóvia Fiódorovna va sospirar, se li va atansar, el va agafar pel braç i li va dir:

—Ja sé que éreu un veritable amic d'Ivan Ilitx...
—i aleshores va mirar-se'l tot esperant-ne un capteniment adient a aquelles paraules.

Piotr Ivànovitx sabia que, de la mateixa manera que allà havia calgut senyar-se, aquí calia estrènyer la mà, sospirar i exclamar: «Ja ho podeu ben creure.» Així mateix ho va fer i, un cop fet, va adonar-se que s'havia produït el resultat desitjat: tant l'un com l'altra estaven emocionats.

—Acompanyeu-me un moment mentre no comença; he de parlar amb vós—féu la vídua—. Oferiu-me el braç.

Piotr Ivànovitx va oferir-l'hi i es van dirigir vers unes cambres interiors passant per davant de Schwarz, que li va fer una trista picada d'ullet: «Adéu-siau *vint!* Doncs no us ho prengueu malament, però hauréu d'agafar un altre company de joc. Quan us n'allibereu potser en serem cinc», expressà la seva mirada entremaliada.

Piotr Ivànovitx va fer un sospir encara més profund i més trist, i Praskóvia Fiódorovna li va estrènyer el braç, agraïda. Van entrar a la sala, entapissada de cretona rosa i amb un tètric llum; van seure prop de la taula: ella al sofà i Piotr Ivànovitx en un puf baixet amb les molles destrossades i amb un seient que s'enfonsava irregularment sota seu. Praskóvia

Fiódorovna volia advertir-lo que segués en una altra cadira, però va trobar que l'advertiment no s'adeïa amb la seva situació, de manera que s'hi va repensar.

Assegut en aquell puf, Piotr Ivànovitx va recordar com Ivan Ilitx arranjava la sala i li demanava consell sobre aquella mateixa cretona rosa amb fulles verdes. En passar pel costat de la taula per seure al sofà—en general tota la sala estava farcida de petits objectes i de mobles—, la vídua s'hi va enganxar la randa negra de la negra mantellina en una motllura. Piotr Ivànovitx es va mig aixecar per tal de desenganxar-la, i el puf, que havia quedat lliure sota seu, va començar a trontollar i a empènyer-lo lleugerament. La mateixa dama va fer per desenganxar-se la randa, per la qual cosa Piotr Ivànovitx va tornar a seure i va esclafar el puf revoltat sota seu. La vídua, però, no s'havia acabat de desenganxar; Piotr Ivànovitx es va tornar a aixecar, i aleshores el puf es va tornar a revoltar i fins i tot va cruixir. Quan tot plegat va haver acabat, Praskóvia Fiódorovna va treure un mocador net de batista i va arrencar a plorar. L'episodi amb la mantellina i la lluita amb el puf, però, havien refredat Piotr Ivànovitx, que ara seia empípat.

Sokolov, un criat del rebost d'Ivan Ilitx, va interrompre aquella incòmoda situació per anunciar a Praskóvia Fiódorovna que el lloc del cementiri que havia disposat valdria dos-cents rubles. Va deixar

de plorar, va esguardar Piotr Ivànovitx amb un posat de víctima, i després va dir-li en francès que se li feia molt costerut. Piotr Ivànovitx féu un senyal silent que expressava l'absoluta seguretat que no podia ser d'altra manera.

—Si us plau, no us estigueu de fumar—digué amb una veu magnànima i alhora desolada, i va ocupar-se de la qüestió del preu del tros de terra amb Sokolov. Tot fumant, Piotr Ivànovitx va sentir que Praskóvia Fiódorovna s'informava per menut dels preus de la terra i que concretava quina era la que calia quedar-se. D'altra banda, un cop enllestida la qüestió del tros de terra, també va donar ordres sobre els cantaires del cor. Sokolov va sortir.

—Ho faig tot jo mateixa—va dir a Piotr Ivànovitx, enretirant cap a un costat uns àlbums que hi havia sobre la taula; en adonar-se que la cendra amenaçava el moble, va cuitar a acostar-li un cendrer i digué—: Trobo que fer creure que no puc dedicar-me a les coses pràctiques per culpa del dolor seria una comèdia. Al contrari: si hi ha alguna cosa que em pugui si no consolar... almenys distreure, és ocupar-me precisament d'ell.—Va tornar a agafar el mocador com si es preparés per plorar, però de sobte, com dominant-se ella mateixa, va revifar-se i va començar a parlar tranquil·lament:

—Per cert, us he de comentar un assumpte.

Piotr Ivànovitx es va inclinar sense deixar que les molles del puf, que justament en aquell moment

havien començat a bellugar-se sota seu, es desfermessin.

—Els últims dies va patir terriblement.

—¿Molt, va patir?—preguntà Piotr Ivànovitx.

—Ai, terriblement! No els últims minuts, no: les últimes hores, no va deixar de cridar. Tres dies i tres nits seguits, va estar cridant sense parar. Era insuportable. No puc entendre com és que ho vaig poder suportar; se sentia a través de tres portes. Ai! El que he passat, jo!

—¿Que potser estava conscient?—demanà Piotr Ivànovitx.

—Sí—murmurà—. Fins a l'últim moment. Es va acomiadar de nosaltres un quart abans de morir i encara va demanar que ens emportéssim Volódia.

La idea del patiment d'una persona que ell coneixia de tan a prop—de primer com un nen alegre, com un col·legial, i després com un company de cartes adult—, malgrat la desagradable sensació del fingiment propi i del d'aquella dona, va horroritzar de sobte Piotr Ivànovitx. Va tornar a veure aquell front i el nas prement-li el llavi, i aleshores va tenir por per ell mateix.

«Tres dies i tres nits sencers d'horribles patiments i la mort. Però és que ara, en qualsevol moment, també em pot passar a mi», pensà, i per un moment va tenir por. Tot seguit, però, sense saber com, li va venir al cap en socors seu l'acostumada idea que allò era una cosa que li havia passat a Ivan Ilitx, i no pas

a ell, i que ni li havia de passar ni li podia passar; que, pensant d'aquesta manera, es lliuraria a un estat d'ànim ombriu, cosa que, tal com palesava la cara de Schwarz, no li convenia. Un cop fet aquest raonament, Piotr Ivànovitx es va tranquil·litzar i va començar a escatir amb interès els detalls del traspàs d'Ivan Ilitx, com si la mort fos una aventura pròpia només d'Ivan Ilitx i totalment aliena a ell.

Després de diverses converses sobre els detalls dels veritablement horribles patiments físics que havia hagut de suportar Ivan Ilitx—d'aquests detalls, Piotr Ivànovitx només se n'assabentava en tant que els patiments d'Ivan Ilitx havien afectat els nervis de Praskóvia Fiódorovna—, es veu que la vídua va considerar que ja era hora d'anar al gra.

—Ai, Piotr Ivànovitx, que dur, que terriblement dur, que terriblement dur!—i altre cop arrencà a plorar.

Piotr Ivànovitx va sospirar i es va esperar que es moqués. Quan es va haver mocat digué:

—Podeu ben creure que...—i aleshores Praskóvia Fiódorovna va tornar a engegar la conversa i va exposar el que sens dubte era la qüestió clau que volia tractar amb ell; la qüestió consistia en unes preguntes sobre com era possible d'aconseguir diners de l'erari en cas de defunció del marit. Va fer veure que demanava consell a Piotr Ivànovitx sobre la pensió, però aquest va adonar-se que coneixia fins als detalls més ínfims allò que ell ni tan sols no

sabia: tot el que podia treure de l'erari arran d'aquella mort. El que ella volia saber, però, era si no hi havia cap manera de treure'n encara més diners. Piotr Ivànovitx s'hi va escarrassar, però després de rumiar-ho una mica i de blasmar per cortesia el nostre govern per la seva garreperia, va dir que li feia l'efecte que no hi havia res més. Aleshores Praskóvia Fiódorovna exhalà un sospir i es féu palès que cercava la manera d'alliberar-se de la seva visita, que, en adonar-se'n, va apagar la cigarreta, es va aixecar, li va estrènyer la mà i va dirigir-se cap a l'avantcambra.

Al menjador on hi havia el rellotge que Ivan Ilitx estava tan i tan satisfet d'haver comprat als encants, Piotr Ivànovitx s'hi va trobar el capellà i uns quants coneguts que havien arribat per al rèquiem, i també va veure una bonica dama que ja coneixia, ja que era la filla d'Ivan Ilitx. Anava tota de dol. La seva cintura, que era molt prima, encara ho semblava més. Tenia un posat ombrívol, decidit, gairebé irritat. Va saludar Piotr Ivànovitx com si aquest fos culpable d'alguna cosa. Rere la filla hi havia amb el mateix aspecte d'ofès un jove ric conegut de Piotr Ivànovitx, un jutge instructor que, segons havia sentit a dir, era el promès. Els va fer, abatut, una salutació, i ja es disposava a passar a la cambra del difunt quan de l'escala va aparèixer la figureta del fill estudiant de batxillerat, que era l'estampa d'Ivan Ilitx. Era Ivan Ilitx de petit, tal com Piotr Ivànovitx el recordava a

l'Escola Judicial. Tenia els ulls plorosos i d'aquella manera com els tenen els vailets bruts de tretze o catorze anys. En veure Piotr Ivànovitx, el vailet va arrufar les celles, esquerp i avergonyit. Piotr Ivànovitx va fer-li una inclinació de cap i va entrar a la cambra del difunt. El rèquiem va començar: espelmes, gemecs, encens, llàgrimes, sanglots. Piotr Ivànovitx estava a peu dret, amb les celles arrufades i amb la mirada endavant, fita en els peus. No va dirigir un sol esguard al mort, va resistir fins al final els influxos depriments i va ser un dels primers a sortir. A l'avantcambra no hi havia ningú. Gueràssim, el mugic reboster, va sortir llampant de la cambra del difunt. Amb els seus forts braços anava llençant d'un cantó a l'altre totes les pellisses per trobar la de Piotr Ivànovitx i la hi va donar.

—¿Què, compare Gueràssim?—preguntà Piotr Ivànovitx per dir alguna cosa—. ¿Et sap greu?

—És la voluntat de Déu. Tots hi acabarem—respongué Gueràssim, mostrant les seves dents de pagès blanques i seguides i, com qui es troba al pic d'una gran feinada, va obrir la porta amb vivacitat, va cridar el cotxer, va fer seure Piotr Ivànovitx i va fer un bot enrere vers l'escalinata, com si ja s'imaginés que tindria més coses a fer.

A Piotr Ivànovitx va resultar-li especialment plaent respirar aire fresc després de la flaire d'encens, de cadàver i d'àcid fènic.

—¿On maneu que anem?—preguntà el cotxer.

—No és tard. Encara passaré per casa de Fiódor Vassílevitx.

Piotr Ivànovitx hi va fer cap. Efectivament, els va trobar al final de la primera tanda, de manera que li va ser fàcil d'afegir-s'hi com a cinquè jugador.